

I. ROZPRAWY

PAWEŁ WILIŃSKI (Poznań)

Geneza i rozwój instytucji świadka *incognito* w polskim procesie karnym

I. Niewiele jest zagadnień wywołujących tak liczne kontrowersje i żarliwe dyskusje we współczesnym polskim procesie karnym, jak wprowadzona w 1995 r. instytucja świadka *incognito*. Świadkiem tym jest osoba, której tożsamość została utajniona i która składa w postępowaniu karnym zeznania w sposób uniemożliwiający innym podmiotom niż prokurator i sąd poznanie jej tożsamości. Utajnienie możliwe jest wyłącznie ze względu na grożące jej lub osobom najbliższym realne i bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach. Przedmiotem tego opracowania jest geneza instytucji świadka *incognito* oraz analiza kolejnych zmian przepisów określających jej kształt.

II. Rozwiązania legislacyjne związane z wprowadzeniem instytucji świadka anonimowego poprzedzone zostały dyskusją, toczącą się także na łamach czasopism prawniczych¹. Początkowo kwestia wprowadzenia tej instytucji sygnalizowana była wyłącznie w aspekcie korzystania z zeznań tajnego współpracownika policji², a także w związku z dyskusją nad wprowadzeniem do procesu świadka koronnego i funkcjonowaniem tzw. tajnych agentów policji³. W toczącej się wówczas dyskusji opierano się głównie na analizie rozwiązań prawnych, przyjętych przez inne państwa europejskie, takie jak

---

¹ Zob. np. P. Hofmański, „Świadek anonimowy” w polskim procesie karnym?, „Przegląd Policyjny” 1994, nr 2–3, s. 20 i nast.

² A. Bulsiewicz, *Rola osoby zaufanej w czynnościach operacyjno-rozpoznawczych i procesie karnym*, „Przegląd Policyjny” 1992, nr 2–3, s. 30 i nast.

³ A. Bulsiewicz, op. cit., s. 30 i nast.; S. Waltoś, *Tajny agent policji (na obrzeżach odpowiedzialności karnej)*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 11–12, s. 22–33.

Niemcy, Holandia, Austria, oraz na analizach przewidywanych skutków tego kroku⁴. Wkrótce jednak pojawiły się także postulaty objęcia anonimowością pokrzywdzonych i świadków obawiających się złożenia zeznań w obawie przed zemstą ze strony zorganizowanych grup przestępczych⁵.

Wskazywano wówczas⁶ na trzy zasadnicze zagadnienia związane z projektowaną instytucją:

- a) zapewnienie bezpieczeństwa samemu świadkowi,
- b) zapewnienie sądowi możliwości wszechstronnej oceny zeznań takiego świadka,
- c) odpowiednie zapewnienie oskarżonemu i jego obrońcy realizacji prawa obrony.

W powstałych w trakcie prac Komisji do Spraw Reformy Prawa Karnego na początku lat 90-tych, pierwszych projektach brak było jeszcze odnośnych propozycji⁷. Bezpośrednim impulsem do rozpoczęcia prac w tym kierunku były wydarzenia na warszawskiej Starówce, związane z zastraszaniem właścicieli restauracji, mających zeznawać w sprawie członków jednej z grup przestępczych, zajmującej się wymuszaniem haraczy od restauratorów⁸. Pierwszy projekt zmian, przewidujących wprowadzenie instytucji świadka anonimowego złożony został przez grupę posłów Klubu Poselskiego PSL dopiero w 1995 r.⁹ Poseł J. Wojciechowski (PSL) opracował projekt pełnego utajnienia świadka, ujęty w osobnej ustawie. Komisja Sejmowa pod kie-

---

⁴ Zob. np. B. Gronowska, *Opinia o ustawie z dnia 25 maja 1995 r. o zmianie kodeksu postępowania karnego (druk senacki nr 230)*, Zeszyty Biura Studiów i Analiz Kancelarii Senatu 1995, nr 255, s. 9.

⁵ Wskazywano wówczas na kilka zasadniczych kategorii osób, którym należy zapewnić anonimowość, P. Hofmański zaliczał do nich: a) tajnego współpracownika policji o ile jego informacje są jedynym lub najważniejszym dowodem w sprawie, b) świadka koronnego i c) świadków i pokrzywdzonych obawiających się złożenia zeznań z powodu zemsty zorganizowanych grup przestępczych, zob. P. Hofmański, „Świadek anonimowy”..., op. cit., nr 2–3, s. 22. Nieco inny zakres osób postulował objąć ochroną S. Waltoś wyróżniając: a) zastraszanych pokrzywdzonych, b) tajnych agentów policji w celu umożliwienia im dalszej działalności w środowisku przestępczym, oraz c) inne osoby mogące świadczyć, ale ogarnięte lękiem przed zemstą, zob. S. Waltoś, *Dylematy ochrony...*, op. cit., nr 4, s. 43.

⁶ P. Hofmański, „Świadek anonimowy”..., op. cit., s. 33–34.

⁷ Por. np. projekt k.p.k. z grudnia 1993 r., publikowany jako wkładka do „Państwa i Prawa”.

⁸ Zob. m.in. – J. Wojciechowski, *Chyba będzie świadek incognito*, „Rzeczpospolita” z 14.04.1995 r.; zob. też posiedzenie Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka z 13–14 XI 1995 r., druk sejmowy nr 379585 B.

⁹ O trudnościach w pierwszych pracach nad projektem pisze J. Wojciechowski: „Koncepcja zrazu traktowana była nieufnie, adwokaci postrzegali w niej zbyt wielki uszczerbek prawa do obrony, policjanci zdawali się chętniej słyszeć o świadku koronnym niż o świadku *incognito*, teoretycy i praktycy prawa karnego zachowywali rezerwę – słowem perspektywy nie wydawały się najlepsze dla tego projektu, będącego dziełem grupy posłów PSL.” J. Wojciechowski, *Chyba będzie...*, op. cit.

runkiem posłów Potockiego i Wierchowicza zwróciła się do profesorów J. Tylmana i S. Waltosia o wydanie dwóch niezależnych ekspertyz projektu. Obaj autorzy negatywnie odnieśli się do proponowanych rozwiązań i wystąpili z wspólnym projektem regulacji prawnej w tym zakresie¹⁰. Na obrady Podkomisji trafiły więc dwa projekty dotyczące świadka anonimowego. Projekt prof. Tylmana i prof. Waltosia został ostatecznie przyjęty jako projekt poselski. Po zmianach wprowadzonych przez kolejne komisje, m.in. na posiedzeniu łączonych komisji pod przewodnictwem Aleksandra Bentkowskiego w dniu 19 IV 1995 r. z udziałem eksperta J. Tylmana (Komisje: Sprawiedliwości, Ustawodawcza oraz Administracji i Spraw Wewnętrznych)¹¹; na posiedzeniu w dniu 27 IV 1995 r. łączonych Komisji: Sprawiedliwości oraz Ustawodawczej¹²; na posiedzeniu w dniach 9–10 maja 1995 r. połączonych Komisji: Sprawiedliwości, Ustawodawczej oraz Administracji i Spraw Wewnętrznych pod przewodnictwem K. Kamińskiego i J. Ciemniewskiego¹³ nadany został ostateczny kształt projektu¹⁴.

Instytucja świadka anonimowego (*incognito*) wprowadzona została ostatecznie do polskiego systemu prawnego na mocy ustawy o zmianie ustawy Kodeks Postępowania Karnego z 6 lipca 1995 r.¹⁵, tzw. noweli lipcowej, w przepisie art. 164 a, który otrzymał brzmienie:

Art. 164 a § 1 Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy danych umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka.

---

¹⁰ Co do roli Profesorów J. Tylmana i S. Waltosia w ostatecznym nadaniu kształtu instytucji zob. szerzej J. Wojciechowski, *Chyba będzie...*, op. cit.

¹¹ Zob. druk sejmowy nr 38587 B z posiedzenia łączonych Komisji Sprawiedliwości, Ustawodawczej, Administracji i Spraw Wewnętrznych Sejmu z dnia 19 IV 1995 r.

¹² Zob. druk sejmowy nr 83884 B z posiedzenia łączonych Komisji Sprawiedliwości oraz Ustawodawczej Sejmu w dniu 27 IV 1995 r.

¹³ Zob. druk sejmowy nr 56738 B z posiedzenia łączonych Komisji Sprawiedliwości, Ustawodawczej, Administracji i Spraw Wewnętrznych Sejmu w dniach 9–10 V 1995 r.; zob. też posiedzenie Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka z 13–14 XI 1995 r., druk sejmowy nr 379585 B.

¹⁴ Zob. także uwagi przedstawione w opiniach przygotowanych dla Senatu RP przez A. Wąską zawierające szereg ciekawych postulatów, z których niektóre zostały wprowadzone w życie (np. prowadzenie przesłuchania „w warunkach wyłączających możliwość ujawnienia tożsamości świadka” zamiast „z zastosowaniem środków...” – § 4 art. 164a) zob. A. Wąsek, *Opinia o ustawie z dnia 25 maja 1995 r. o zmianie kodeksu postępowania karnego* (druk senacki nr 230), Zeszyty Biura Studiów i Analiz Kancelarii Senatu 1995, nr 255, s. 3–7, a także B. Gronowską, zob. B. Gronowska, *Opinia o ustawie z dnia 25 maja 1995 r. o zmianie kodeksu postępowania karnego* (druk senacki nr 230), Zeszyty Biura Studiów i Analiz Kancelarii Senatu 1995, nr 255, s. 12 i nast.

¹⁵ Dz. U. z 1995 r., nr 89, poz. 444.

§ 2. W razie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, dane umożliwiające ujawnienie tożsamości świadka pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – również funkcjonariusza policji prowadzącego postępowanie. Protokoły zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy w sposób uniemożliwiający odczytanie danych umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka.

§ 3. Świadka przesłuchuje prokurator lub sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu, w miejscu zapewniającym zachowanie danych umożliwiających ujawnienie tożsamości w tajemnicy.

§ 4. Oskarżony lub obrońca mogą zadawać pytania świadkowi tylko za pośrednictwem sądu lub prokuratora, z zastosowaniem środków wyłączających możliwość ujawnienia tożsamości świadka.

§ 5. Na postanowienia w sprawie zachowania w tajemnicy danych umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oskarżonemu służy, w terminie trzech dni, zażalenie do sądu. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzyga sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia jest objęte tajemnicą. W razie uwzględnienia zażalenia protokoły z przesłuchania świadka podlega zniszczeniu; o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

§ 6. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań zawierających wiadomości o świadku, którego dane umożliwiające ujawnienie tożsamości podlegają zachowaniu w tajemnicy, a nadto określi dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych.

III. Już od pierwszych miesięcy po wprowadzeniu instytucja świadka anonimowego znalazła szerokie zastosowanie w praktyce działań prokuratorskich. Tylko w okresie od 4 listopada 1995 r. do końca 1996 r. prokuratorzy wydali postanowienia o zachowaniu w tajemnicy danych umożliwiających ujawnienie tożsamości świadków wobec 291 osób, odpowiednio (dotyczy okręgów Prokuratur Apelacyjnych – PA): PA w Białymstoku -10; PA w Gdańsku – 23; PA w Katowicach – 19; PA w Krakowie – 8; PA w Lublinie – 11; PA w Łodzi – 43; PA w Poznaniu – 29; PA w Rzeszowie – 1; PA w Warszawie – 132; PA we Wrocławiu – 15¹⁶.

Od samego początku tak wprowadzenie instytucji świadka anonimowego, jak i przyjęte rozwiązania budziły wyraźne emocje i kontrowersje. Zdziwienie budzić nie powinien fakt, że szczególnie liczne głosy krytyczne pochodziły ze środowiska adwokackiego, zgłaszali je także sędziowie, prokuratorzy,

¹⁶ Analiza zakresu i zasadności stosowania instytucji świadka „incognito” – sprawozdanie na podstawie wyników badań aktowych, Prokuratura Krajowa, Biuro ds. Przestępczości Zorganizowanej; zob. też M. Rogacka – Rzewnicka, M. P. Wędrychowski, *L'utilisation des dépositions de témoins incognito (anonyme) dans le procès pénal polonais*, w: *Rapports Polonais présentés au quinzième Congrès International de Droit Comparé*. Bristol, 26 juillet -1 août 1998, red. B. Lewaszkiewicz – Petrykowska, Łódź 1998, s. 279.

a nade wszystko przedstawiciele doktryny. Nie brak było również głosów aprobujących przyjęte rozwiązania, jako stanowiące dobrze wyważony kompromis pomiędzy bezpieczeństwem świadka, a wymogami prawa oskarżonego do obrony¹⁷. Wśród najczęściej pojawiających się argumentów krytycznych wskazać należy następujące:

- a) naruszenie naczelnych zasad procesowych – zasady bezpośredniości, kontrydiktoryjności, jawności, szczególnie zaś prawa do obrony oskarżonego¹⁸;
- b) pozbawienie obrońcy możliwości bezpośredniego zadawania pytań, co statuuje go jako osobę niegodną zaufania i poplecznika oskarżonego¹⁹;
- c) niemożliwość weryfikacji zeznań świadka²⁰.

Wiele uwag krytycznych związanych było z praktyką stosowania instytucji świadka anonimowego, polegających m.in. na: utajnianiu protokołów zeznań świadków w całości; sporządzaniu wypisów z protokołów przesłuchań, z których wykreślano wszystkie okoliczności związane z przebiegiem zdarzenia; utajnianiu fragmentów zeznań innych świadków, które w ocenie prokuratora mogłyby doprowadzić do dekonspiracji świadka.

Nie brakowało wreszcie głosów pryncypialnie odrzucających przyjęte rozwiązanie²¹, postulujących usunięcie instytucji z polskiej procedury karnej²². W latach 1995–1996 toczyła się na łamach prasy, a w szczególności „Rzeczpospolitej” zagorzała dyskusja zwolenników i przeciwników nowej instytucji²³.

¹⁷ A. Wąsek, *Opinia o ustawie...*, op. cit., s. 4; tenże *Świadek anonimowy w rzetelnym procesie karnym*, w: T. Bojarski, E. Skrętowicz [red.] *Kierunki i stan reformy prawa karnego*, Lublin 1995, s. 83.

¹⁸ J. Kondracki, R. Baszuk, *Anonimowy świadek, czyli pozbawienie oskarżonego prawa do obrony*, „Rzeczpospolita” z 1 VI 1995 r.

¹⁹ J. Wolff, *Chybiona koncepcja. Świadek pseudoincognito*, „Rzeczpospolita” z 27 XI 1996 r., co do zarzutów pozbawienia obrońcy możliwości zadawania pytań zob. H. Gajewska – Kraczkowska, *Świadek incognito: między efektywnością ścigania a prawem do obrony*, [w:] *Węzłowe zagadnienia procedury karnej. Księga ku czci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, Studia Iuridica 1997, tom 33, s. 98.

²⁰ H. Gajewska – Kraczkowska, *Świadek incognito...*, op. cit., s. 99.

²¹ Z. Mitrega, *Docenić dowody rzeczowe*, „Rzeczpospolita” z 1 VI 1995 r. Krytyka często odwoływała się do chwytnych i przesadnych haseł obrazujących jednak pierwsze na gorąco formułowane opinie zob. np. J. Kondracki, R. Baszuk, *Anonimowy świadek...*, op. cit.

²² Z. Gosk, *Zarys instytucji świadka anonimowego w polskiej procedurze karnej na tle rozwiązań europejskich*, „Palestra” 1996, nr 6, s. 76.

²³ J. Wojciechowski, *Jeszcze raz o świadku incognito*, „Rzeczpospolita” z 12 VI 1995 r. – polemika wobec artykułu J. Kondracki, R. Baszuk, *Anonimowy świadek...*, op. cit.; J. Wojciechowski, *Proszę nie niszczyć świadka incognito*, „Rzeczpospolita” z 22 I 1996 r. – polemika wobec M. Dacza, *Papierowy świadek incognito*, „Rzeczpospolita” z 12 I 1996 r.; J. Wojciechowski, *Nie bronię świadka incognito*, „Rzeczpospolita” z 1 X 1996 r. – polemika wobec artykułu Z. Gosk, *Zarys instytucji...*, op. cit.; J. Wojciechowski, *Obiektywnie o świadku incognito*, „Rzeczpospolita” z 10 VIII 1999 r. – polemika do artykułu M. Czyżak, *Dwie strony medalu. Jeden z instrumentów zwalczania przestępczości*, „Rzeczpospolita” z 6 VIII 1999 r.; R. Baszuk, J. Kondracki, *Bezkompromisowość jest tania*, „Rzeczpospolita” z 20 XI 2000 r. – polemika do artykułu J. Wojciechowski, *Bezradność wilka*, „Rzeczpospolita” z 26 X 2000 r.

Komisja do Spraw Reformy Prawa Karnego, przygotowująca kolejną wersję nowego Kodeksu Postępowania Karnego, uwzględniła w swoich pracach część prezentowanych zarzutów, związanych z funkcjonowaniem instytucji świadka anonimowego²⁴. Przygotowany projekt przewidywał wprowadzenie znaczących zmian w dotychczasowym uregulowaniu, m.in.: inaczej określony został zakres postanowienia o utajnieniu świadka; przewidziano obowiązkowo, niezależnie od prokuratorskiego przesłuchanie świadka anonimowego przez sąd; wprowadzono możliwość przesłuchania świadka z udziałem oskarżonego i obrońcy; rozszerzono zakres delegacji ustawowej; w nowy sposób określono warunki przesłuchania świadka²⁵. Ostatecznie instytucja ta uregulowana została w przepisach art. 184 ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks Postępowania Karnego, który otrzymał następujące brzmienie:

Art. 184 § 1. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy danych osobowych świadka.

§ 2. W razie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, dane osobowe świadka pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – również funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Protokoły zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie tożsamości świadka.

§ 3. Świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu – w miejscu i w sposób zapewniający zachowanie w tajemnicy tożsamości świadka.

§ 4. Przesłuchanie świadka z udziałem oskarżonego lub obrońcy może być przeprowadzone tylko w takich warunkach, które wyłączają możliwość ujawnienia tożsamości świadka.

§ 5. Na postanowienia w sprawie zachowania w tajemnicy danych osobowych świadka oskarżonemu przysługuje w terminie trzech dni zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzyga sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia jest objęte tajemnicą. W razie uwzględnienia zażalenia protokół z przesłuchania świadka podlega zniszczeniu, o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

§ 6. Minister Sprawiedliwości określi w drodze rozporządzenia:

1) warunki techniczne przesłuchania świadka, którego dane osobowe podlegają zachowaniu w tajemnicy.

2) sposób sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań zawierających wiadomości o świadku, którego dane osobowe podlegają zachowaniu w tajemnicy, a także dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych.

---

²⁴ Szerzej w tej sprawie zob. omówienie projektu zmian w: J. Tylman, *Instytucja świadka incognito*, Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Iuridica 1997, nr 65, s. 54–55.

²⁵ Por. W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne. Tom II*, Bydgoszcz 2001, s. 113–115.

Tabela. Zestawienie brzmienia projektów przepisów oraz przepisów dotyczących świadka anonimowego

Nowela lipcowa z 1995 r.

Projekt k.p.k. z 1995 r.

k.p.k. z 1997 r.

Art. 164 a § 1. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy danych umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka. § 2. W razie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, dane umożliwiającej ujawnienie tożsamości świadka pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność - również funkcjonariusza policji prowadzącego postępowanie. Protokoły zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy w sposób uniemożliwiający odczytanie danych umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka.

§ 3. Świadka przesłuchuje prokurator lub sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu, w miejscu zapewniającym zachowanie danych umożliwiających ujawnienie tożsamości w tajemnicy.

§ 4. Oskarżony lub obrońca mogą zadawać pytania świadkowi tylko za pośrednictwem sądu lub prokuratora, z zastosowaniem środków wyłączających możliwość ujawnienia tożsamości świadka.

§ 5. Na postanowienia w sprawie zachowania w tajemnicy danych umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oskarżonemu służy, w terminie trzech dni, zażalenie do sądu. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzyga sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia jest objęte tajemnicą. W razie uwzględnienia zażalenia protokołów z przesłuchania świadka podlega zniszczeniu: o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

§ 6. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań zawierających wiadomości o świadku, którego dane umożliwiającej ujawnienie tożsamości podlegają zachowaniu w tajemnicy, a nadto określi dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych.

Art. 80 § 1. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może zarządzić zachowanie w tajemnicy danych osobowych świadka.

§ 2. W razie wydania postanowienia, o jakim mowa w § 1, dane osobowe świadka pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność - również funkcjonariusza policji prowadzącego postępowanie. Protokoły zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy z zachowaniem środków, które są konieczne dla zabezpieczenia tajemnicy. § 3. Świadka przesłuchuje prokurator lub sędzia wyznaczony do tej czynności przez sąd ze swojego składu, w miejscu zapewniającym zachowanie danych osobowych w tajemnicy. Przy przesłuchaniu przez sędziego może być obecny prokurator.

§ 4. Oskarżony lub obrońca mogą zadawać pytania świadkowi tylko za pośrednictwem sądu lub prokuratora, z zastosowaniem środków wyłączających możliwość ujawnienia tożsamości świadka.

§ 5. Na postanowienia w sprawie zachowania w tajemnicy danych osobowych świadka służy oskarżonemu, w terminie trzech dni, zażalenie do sądu. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozpatruje sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia jest objęte tajemnicą.

§ 6. Minister Sprawiedliwości określi w drodze rozporządzenia sposób przechowywania i udostępniania protokołów zeznań zawierających wiadomości o świadku, którego dane osobowe podlegają zachowaniu w tajemnicy, a nadto określi dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych.

Art. 184 § 1. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy danych osobowych świadka. § 2. W razie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, dane osobowe świadka pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność - również funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Protokoły zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie tożsamości świadka.

§ 3. Świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu - w miejscu i w sposób zapewniający zachowanie w tajemnicy tożsamości świadka.

§ 4. Przesłuchanie świadka z udziałem oskarżonego lub obrońcy może być przeprowadzone tylko w takich warunkach, które wyłączają możliwość ujawnienia tożsamości świadka.

§ 5. Na postanowienia w sprawie zachowania w tajemnicy danych osobowych świadka oskarżonemu przysługuje w terminie trzech dni zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzyga sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia jest objęte tajemnicą. W razie uwzględnienia zażalenia protokołów z przesłuchania świadka podlega zniszczeniu: o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

§ 6. Minister Sprawiedliwości określi w drodze rozporządzenia:

- 1) warunki techniczne przesłuchania świadka, którego dane osobowe podlegają zachowaniu w tajemnicy.
- 2) sposób sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań zawierających wiadomości o świadku, którego dane osobowe podlegają zachowaniu w tajemnicy, a także dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych.

IV. Instytucja świadka anonimowego jest instytucją młodą w polskim systemie prawa karnego, a istniejące rozwiązania nie zawsze odpowiadają potrzebom jej sprawnego funkcjonowania. Stąd w kolejnych przygotowywanych zmianach kodeksu postępowania karnego znalazły się również propozycje zmian jej kształtu. W trakcie prac, toczących się już od 2000 r. zgłoszonych zostało kilka propozycji w tym zakresie. W dalszej części przedstawione zostaną trzy projekty zmian: pierwszy z grudnia 2000 r., drugi z 24 sierpnia 2001 r., oraz trzeci projekt przygotowany w grudniu 2001 r.²⁶

IV. 1. Pierwszy z nich to projekt *ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, ustawy Kodeks postępowania karnego, ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw wraz z projektami podstawowych aktów wykonawczych*, z dnia 21 grudnia 2000 r. druk Sejmowy nr 2510 (dalej zwany projektem grudniowym)²⁷. Projekt ten podlegał na etapie prac komisji sejmowych wiosną i latem 2001 r. radykalnym zmianom, które spowodowały, że przyjęta przez Sejm RP ustawa z 24 sierpnia 2001 r. prezentowała już zasadniczo nowy kształt instytucji.

W projekcie grudniowym proponowano wprowadzenie znacznych zmian w obowiązującym wówczas brzmieniu art. 184 k.p.k. Pierwszą była propozycja odmiennego określenia zakresu postanowienia wydawanego w celu utajnienia świadka, poprzez zastąpienie pojęcia „danych osobowych” „okolicznościami umożliwiającymi ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie” (art. 184 § 1 zd. 1 *in fine* projektu grudniowego). Wprowadzono również zapis, iż postępowanie w tym zakresie objęte jest tajemnicą państwową, a w postanowieniu pomija się okoliczności, o których mowa w zdaniu pierwszym.

Poza niewielkimi zmianami redakcyjnymi, wynikającymi z odmiennego sposobu określenia zakresu postanowienia o utajnieniu świadka, w projekcie grudniowym niezmiennym został zakres podmiotów upoważnionych do dostępu do informacji o świadku, oraz sposób udostępniania oskarżonemu i obrońcy protokołów przesłuchań świadka (§ 2 projektu art. 184). Konsekwentnie do zmian zaproponowanych w § 1 określono miejsce i sposób przesłuchania świadka anonimowego zastępując zwrot „zapewniający zachowanie w tajemnicy tożsamości świadka” zwrotem „uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1”.

---

²⁶ Projekty zmian omówione zostaną w kolejności chronologicznej. W konsekwencji uwagi i porównania dotyczące zmian w kolejnych projektach odnosić się będą nie tylko do brzmienia obowiązujących przepisów, ale także do innych omawianych projektów, w zakresie w jakim proponują one zmianę wcześniej proponowanych rozwiązań. Z drugiej strony zgłaszane uwagi zachowują swoją aktualność wobec późniejszych projektów, w zakresie w jakim te projekty przejmują rozwiązania wcześniej już proponowane. Przyjęcie takiej metody analizy propozycji zmian umożliwiłoby nie tylko ustalenie źródeł poszczególnych rozwiązań, ale także prześledzenie ich ewolucji.

²⁷ Zob. też P. Wiliński, *Świadek incognito w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego*, Prokuratura i Prawo 2003, nr 6, s. 55–56.

*Tabela. Porównanie brzmienia art. 184 k.p.k. z art. 184 projektu grudniowego k.p.k.***k.p.k. z 1997 r.**

Art. 184 § 1. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy danych osobowych świadka.

§ 2. W razie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, dane osobowe świadka pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – również funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Protokoły zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie tożsamości świadka.

§ 3. Świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu – w miejscu i w sposób zapewniający zachowanie w tajemnicy tożsamości świadka.

§ 4. Przesłuchanie świadka z udziałem oskarżonego lub obrońcy może być przeprowadzone tylko w takich warunkach, które wyłączają możliwość ujawnienia tożsamości świadka.

§ 5. Na postanowienia w sprawie zachowania w tajemnicy danych osobowych świadka oskarżonemu przysługuje w terminie trzech dni zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzyga sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia jest objęte tajemnicą. W razie uwzględnienia zażalenia protokół z przesłuchania świadka podlega zniszczeniu: o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

§ 6. Minister Sprawiedliwości określi w drodze rozporządzenia:

- 1) warunki techniczne przesłuchania świadka, którego dane osobowe podlegają zachowaniu w tajemnicy.

projekt grudniowy k.p.k.

„Art. 184. § 1. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Postępowanie w tym zakresie objęte jest tajemnicą państwową. W postanowieniu pomija się okoliczności, o których mowa w zdaniu pierwszym.

§ 2. W razie wydania postanowienia określonego w § 1, okoliczności, o których mowa w tym przepisie pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – również funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Protokół zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1.

§ 3. Świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swego składu – w miejscu i w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1. W przesłuchaniu świadka przez sąd lub sędziego wyznaczonego mogą wziąć udział prokurator, oskarżony i jego obrońca. Przepis art. 396 § 3 zdanie drugie stosuje się odpowiednio.

§ 4. W razie przesłuchania świadka przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, w protokole czynności z udziałem specjalistów należy wskazać ich imiona, nazwiska, specjalności i rodzaj wykonywanej czynności. Przepisu art. 205 § 3 nie stosuje się.

§ 5. Na postanowienie w sprawie zachowania w tajemnicy okoliczności o których mowa w § 1, świadkowi i oskarżonemu, a w postępowaniu przed sądem także prokuratorowi,

2) sposób sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań zawierających wiadomości o świadku, którego dane osobowe podlegają zachowaniu w tajemnicy, a także dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych.

przysługuje w terminie 3 dni zażalenie. **Zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzyga sąd właściwy do rozpoznania sprawy.** Postępowanie dotyczące zażalenia objęte jest tajemnicą państwową.

§ 6. W razie uwzględnienia zażalenia protokół przesłuchania świadka podlega zniszczeniu; o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

§ 7. Świadek może, do czasu zamknięcia przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji, wystąpić z wnioskiem o uchylenie postanowienia, o którym mowa w § 1. Na postanowienie w przedmiocie wniosku służy zażalenie. Przepis 5 stosuje się odpowiednio, protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

§ 8. Jeżeli okaże się, że w czasie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej albo świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu sądowym sąd na wniosek prokuratora może uchylić to postanowienie. Przepis 5 stosuje się odpowiednio. Protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

§ 9. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób i warunki składania wniosku o wydanie postanowienia, o którym mowa w § 1, przesłuchania świadka, co do którego wydano to postanowienie, sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań tego świadka, a także dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych, mając na uwadze zapewnienie właściwej ochrony tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka przed nieuprawnionym ujawnieniem.”

Zasadniczą zmianę w koncepcji przesłuchania świadka zaproponowano natomiast w zakresie przesłuchania świadka *incognito* przez sąd, przewidując jako zasadę udział prokuratora, oskarżonego i jego obrońcy (§ 3 projektu art. 184). Przepis uzupełniono o zdanie kolejne przewidujące odpowiednie stosowanie art. 396 § 3 zdanie drugie²⁸. Projekt przewidywał więc w szerokim stopniu udział oskarżonego i obrońcy w przesłuchaniu świadka dokonywanym przez sąd lub sędziego wyznaczonego, odbierając tym samym sądowi możliwość podejmowania decyzji w tym zakresie, a nakładając obowiązek zapewnienia takich warunków by tożsamość świadka nie została ujawniona. Tak rozumieć należy zwrot „mogą wziąć udział”, gdyż trudno racjonalnie zakładać by oskarżony lub jego obrońca nie chcieli z możliwości takiej skorzystać. Tym samym regułą stać się miał udział oskarżonego, obrońcy i prokuratora w przesłuchaniu świadka, jako wyraz realizacji postulatów zasady kontrydiktoryjności i prawa do obrony. Jednocześnie wyłączono, kierując się specyfiką postępowania przygotowawczego, możliwość udziału oskarżonego i obrońcy w przesłuchaniu prokuratorskim (arg. ex § 3 zd. 2 projektu art. 184).

Projekt wprowadzał także, jako nowość, bezpośrednie odwołanie do metod przesłuchania świadka anonimowego z wykorzystaniem technik audio-wizualnych. Przewidywał, iż w razie przesłuchania świadka przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, w protokole czynności z udziałem specjalistów należy wskazać ich imiona, nazwiska, specjalności i rodzaj wykonywanej czynności. Przewidziano przy tym wyłączenie stosowania przepisu art. 205 § 3 k.p.k.²⁹ Projekt wprowadzał więc możliwość szerokiego wykorzystania przekazów audio oraz audio-video, w tym tzw. wideokonferencji dla dokonania przesłuchania świadka anonimowego. Uwzględniał tym samym istniejącą praktykę sądową.

Projekt wprowadzał także zmiany w zakresie zażalenia na postanowienie o utajnieniu świadka, rozszerzając zakres podmiotów uprawnionych do wniesienia zażalenia. Uprawnienie takie uzyskać miał świadek, a w postępowaniu

---

²⁸ Art. 396 k.p.k. „ § 1 Jeżeli zapoznanie się z dowodem rzeczowym lub przeprowadzenie oględzin przez pełny skład sądu napotyka znaczne trudności albo jeżeli strony wyrażają na to zgodę, sąd wyznacza do tej czynności sędziego ze swego składu albo sąd wezwany.

§ 2 Sąd może zlecić przesłuchanie świadka sędziemu wyznaczonemu ze swego składu lub sądowi wezwanemu, w którego okręgu świadek przebywa, jeżeli świadek nie stawił się z powodu przeszkód zbyt trudnych do usunięcia.

§ 3 „W czynnościach wskazanych w § 1 i 2 mają prawo brać udział strony, obrońcy i pełnomocnicy. Oskarżonego pozbawionego wolności sprowadza się tylko wtedy, gdy sąd uzna to za konieczne.”

²⁹ Art. 205 k.p.k. „§ 3 W protokole czynności przeprowadzonej z udziałem specjalistów należy wskazać ich imiona i nazwiska, specjalność, miejsce zamieszkania, miejsce pracy i stanowisko oraz podać rodzaj i zakres czynności wykonywanych przez każdego z nich.”

przed sądem również prokurator. Projekt przewidywał, iż postępowanie dotyczące zażalenia objęte ma zostać tajemnicą państwową. Bez zmian pozostał zakres organów upoważnionych do rozpatrzenia zażalenia zaproponowano zachowanie bez zmian przepisu dotyczącego postępowania z protokołami przesłuchania świadka w razie uwzględnienia zażalenia na postanowienie o utajnieniu świadka, a więc ich zniszczenie oraz umieszczenie odpowiedniej wzmianki w aktach sprawy.

Kolejną zasadniczą zmianą było wprowadzenie w projekcie art. 184 możliwości uchylecia postanowienia o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka. Projekt przewidywał, iż świadek może, do czasu zamknięcia przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji, wystąpić z wnioskiem o uchylenie postanowienia, o którym mowa w § 1. Na postanowienie w przedmiocie tego wniosku służyć miało zażalenie. W zakresie zażalenia przewidziano odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących zażalenia na postanowienie o utajnieniu świadka. W razie uchylecia postanowienia protokół przesłuchania świadka podlegać miał ujawnieniu w całości.

Projekt przewidywał także możliwość uchylecia postanowienia bez wniosku świadka. Kompetencje takie przysługiwać miały tym samym podmiotom, które upoważnione zostały do wydania postanowienia o utajnieniu świadka, a więc prokuratorowi w postępowaniu przygotowawczym, a sędziom w postępowaniu sądowym. Przewidziano możliwość uchylecia takiego postanowienia przez prokuratora z urzędu, przez sąd zaś jedynie na wniosek prokuratora. W projekcie wskazane były enumeratywnie przesłanki upoważniające do takiego uchylecia: ujawnienie, że w czasie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej albo świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie. Również i w tym przypadku przewidziano odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących zażalenia na postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, o których mowa w § 1 projektu zmian art. 184. W razie uchylecia postanowienia protokół przesłuchania świadka podlegać miał ujawnieniu w całości.

Zmienione brzmienie zaproponowano także dla przepisów delegujących Ministrowi Sprawiedliwości kompetencje do wydania aktów wykonawczych do przepisów art. 184 projektu. Przewidziano mianowicie, iż Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób i warunki składania wniosku o wydanie postanowienia, o którym mowa w § 1, przesłuchania świadka, co do którego wydano to postanowienie, sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań tego świadka, a także dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach

procesowych, mając na uwadze zapewnienie właściwej ochrony tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka przed nieuprawnionym ujawnieniem.”

IV. 2. Jak była już o tym mowa grudniowy projekt zmian w kodeksie postępowania karnego podlegał zasadniczym modyfikacjom. Dotknęły one także w istotnym stopniu instytucję świadka anonimowego. Ostatecznie projekt w zmienionym brzmieniu został przyjęty przez Sejm i uchwalony jako *ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r.* (zwana dalej ustawą sierpniową). Ustawa została przyjęta bez poprawek przez drugą izbę parlamentu – Senat, w dniu 13 września 2001 r.³⁰ i skierowana do podpisu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Zarówno tryb prac nad ustawą, jak i jej brzmienie wywołało protesty środowiska prawniczego, wskazującego na pośpiech i liczne błędy nowelizacji³¹. W dniu 9 października 2001 r. Prezydent Aleksander Kwaśniewski, działając na podstawie art. 122 ust. 5 zd. 1 Konstytucji RP, odmówił jednak podpisania ustawy i przekazał ją Sejmowi do ponownego rozpatrzenia³², zarzucając, iż została uchwalona w pośpiechu i bez dbałości o jakość zawartych w niej regulacji, uznając iż zawiera ona wady i błędy nie-

---

³⁰ Senat odrzucił bez głosowania wszystkie przygotowane poprawki do tejże ustawy, (m.in. poprawkę nr 77) dotyczącej art. 184, proponującej powrót do brzmienia art. 184 zawartego w projekcie grudniowym, z niewielkimi zmianami, polegającymi m.in. na wykreśleniu ze zwrotu „jeżeli nie mają one istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie” w § 1 słowa „istotnego”. Zob. *Zestawienie wniosków w sprawie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw*, Kancelaria Senatu.

³¹ Senat na posiedzeniu w dniu 13 IX 2001 r. odrzucił zbiorowo 109 poprawek zaproponowanych przez Komisję Ustawodawczą oraz Praworządności i Praw Człowieka. Zob. w tym zakresie np. S. Zabłocki, *Błędy kompromitujące i całkiem niewinne*, „Rzeczpospolita” z 5 X 2001 r., s. C3; A. Marek, *Zła ustawa nie powinna wejść w życie*, tamże.

³² Art. 122 ust. 5 zd. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: „Jeżeli Prezydent Rzeczypospolitej nie wystąpił z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego w trybie ust. 3, może z umotywowanym wnioskiem przekazać ustawę Sejmowi do ponownego rozpatrzenia.” Sejm na podstawie przepisu art. 122 ust. 5 zd. 2 ma możliwość ponownego uchwalenia tej ustawy większością 3/5 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów (tzw. odrzucenie weta prezydenckiego). Sejm III kadencji nie rozpatrzył jednak weta do dnia 18 października. W świetle art. 91 ust. 1 Konstytucji RP skoro kadencja Sejmu, która trwa 4 lata kończy się w dniu poprzedzającym dzień zebrania się Sejmu następnej kadencji, zaś Sejm IV kadencji, wybrany w wyborach parlamentarnych 23 września 2001 r., odbył pierwsze posiedzenie w dniu 19 października 2001 r., to w dniu 18 października Sejm III kadencji utracił swoją legitymację do rozpatrzenia weta prezydenckiego. W dniu tym przestał istnieć podmiot uprawniony do dalszego procedowania w sprawie. Zob. w zakresie właściwości podmiotowej i temporalnej Sejmu RP orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, w szczególności: *Postanowienie TK z dnia 12 XI 2001*, K 29/2001, niepublikowane; *Postanowienie TK z dnia 14 XI 2001*, K 10/2001, niepublikowane; oraz orzeczenia w sprawach: K 3/91, OTK w 1992, poz. 1; K 2/93 – OTK w 1993, poz. 30; K 3/93 – OTK w 1993, poz. 26; k 4/97 – OTK ZU z 1997, nr 3–4, poz. 53; K 29/97 – OTK ZU z 1997, nr 3–4, poz. 54. Zob. też wypowiedź K. Działochy o zasadzie dyskontynuacji działań Sejmu, K. Działocha, *Stary nie zdążył, nowy nie może*, „Trybuna” z 5 X 2001, s. 9.

dopuszczalne i zarazem dyskwalifikujące ją jako akt normatywny ustanowiony w demokratycznym państwie prawnym³³.

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. w zakresie regulacji instytucji świadka anonimowego oparta była na projekcie z grudnia 2001 r., do którego wprowadziła jednak zasadnicze zmiany. Propozycje te miały przede wszystkim charakter głębokich zmian merytorycznych, choć także zmian o charakterze redakcyjnym³⁴. Ich wprowadzenie oznaczać musiałyby zasadniczą zmianę koncepcji instytucji świadka incognito. Podstawowe zmiany dotyczyły zasad wydawania postanowienia o utajnieniu świadka – w tym zakresu podmiotów uprawnionych do utajnienia świadka oraz trybu wydania postanowienia, postępowania zażaleniowego oraz przesłuchania świadka.

Przed wszystkim zaproponowano całkowitą zmianę zasad utajnienia świadka. Rozwiązania zawarte w ustawie kwietniowej przewidywały, że jeżeli zachodzi realne zagrożenie dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd na wniosek prokuratora, wydaje postanowienie dopuszczające zeznania świadka z zachowaniem tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Jak łatwo dostrzec proponowano więc odebranie prokuratorowi kompetencji do wydania postanowienia o utajnieniu świadka, ograniczając zakres podmiotów uprawnionych do wydania takiego postanowienia wyłącznie do sądu. Jednocześnie jednak przewidziano związanie sądu wnioskiem prokuratora³⁵. Postanowienie dotyczyć miało nie jak dotąd zachowania w tajemnicy określonych okoliczności, lecz dopuszczenia do złożenia przez świadka zeznań z zachowaniem w tajemnicy tych okoliczności³⁶. Zakres okoliczności pozostał bez zmian w stosunku do projektu z grudnia 2000 r.

---

³³ Zob. uzasadnienie odmowy podpisania przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. oraz wniosku do Sejmu o ponowne jej rozpatrzenie, „Rzeczpospolita” z dnia 11 XI 2001 r., s. C3.

³⁴ Proponowana treść art. 184 przewidywała osiem jednostek redakcyjnych, w stosunku do dziewięciu z projektu grudniowego i sześciu w obowiązującej ustawie z 1997 r. Zmiany redakcyjne polegały m.in. na zamianie kolejności przepisów, i tak przepis § 2 zd. 1 projektu grudniowego został oznaczony jako przepis § 3; przepis § 2 zd. 2 oznaczono jako § 6; przepis § 3 przeniesiono do § 4, a przepis § 4 do § 5; przepis § 6 został skreślony, a przepisy § 7 i 8 zastąpione przepisem § 7 o zmienionej treści; bez zmian pozostał przepis § 8, uprzednio oznaczony jako § 9.

³⁵ O czym świadczy zwrot „sąd na wniosek prokuratora wydaje postanowienie” – a więc byłaby to kolejna zmiana w stosunku do obecnego brzmienia przepisów, w świetle którego sąd postanowienie takie „może wydać”. Przy przyjęciu takiej konstrukcji procesowej należałoby jednak rozważyć czy sąd nie byłby wówczas zobowiązany z urzędu, a więc niezależnie od wniosku prokuratora, do ustalenia czy spełnione zostały wskazane w § 1 przesłanki wydania postanowienia. Jako organ uprawniony do decyzji procesowej w tym zakresie, a więc także i odpowiedzialny za nią ma przecież obowiązek ustalenia istnienia podstaw do jego wydania.

³⁶ W rzeczy samej byłby to jednak zupełnie nowy rodzaj postanowienia. Ponadto warto także postawić pytanie, czy gdyby wskutek takiej regulacji anonimowe były zeznania, to czy również anonimowy pozostałby świadek?

Kolejna zmiana to zmiana sposobu określenia okoliczności uzasadniających utajnienie świadka (lub raczej jego zeznań) polegająca na usunięciu określenia „uzasadniona obawa niebezpieczeństwa” na rzecz pojęcia „realnego zagrożenia”. Przewidziano ponadto, iż postępowanie w zakresie, o którym mowa w § 1 objęte jest tajemnicą, a więc już nie tajemnicą państwową, o której mowa była w projekcie grudniowym.

Tabela. Porównanie brzmienia art. 184 projektu grudniowego k.p.k. z art. 184 ustawy sierpniowej

projekt grudniowy	ustawa sierpniowa
<p>„Art. 184. § 1. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Postępowanie w tym zakresie objęte jest tajemnicą państwową. W postanowieniu pomija się okoliczności, o których mowa w zdaniu pierwszym.</p>	<p>„Art. 184. § 1. Jeżeli zachodzi realne zagrożenie dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd na wniosek prokuratora, wydaje postanowienie dopuszczające zeznania świadka z zachowaniem tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Postępowanie w tym zakresie objęte jest tajemnicą. W postanowieniu pomija się okoliczności, o których mowa w zdaniu pierwszym.</p>
<p>§ 2. W razie wydania postanowienia określonego w § 1, okoliczności, o których mowa w tym przepisie pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – również funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Protokół zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1.</p>	<p>§ 2. Na postanowienie, w sprawie zachowania w tajemnicy okoliczności, o których mowa w § 1, świadkowi, oskarżonemu i prokuratorowi, przysługuje w terminie 3 dni zażalenie, które rozpoznaje się w terminie 5 dni od dnia przekazania akt sądowi odwoławczemu. Postępowanie dotyczące zażalenia objęte jest tajemnicą.</p>
<p>§ 3. Świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swego składu – w miejscu i w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1. W przesłuchaniu świadka przez sąd lub sędziego wyznaczonego mogą wziąć udział prokurator, oskarżony i jego obrońca. Przepis art. 396 § 3 zdanie drugie stosuje się odpowiednio.</p>	<p>§ 3. W razie wydania postanowienia, określonego w § 1, okoliczności, o których mowa w tym przepisie pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – również funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie.</p>
<p>§ 4. W razie przesłuchania świadka przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, w protokole czynności z udziałem specjali-</p>	<p>§ 4. Po uprawomocnieniu się postanowienia, o którym mowa w § 1, świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu, w miejscu i w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1. W przesłuchaniu świadka przez sąd lub sędziego wyznaczonego mogą wziąć udział prokurator, oskarżony i je-</p>

stów należy wskazać ich imiona, nazwiska, specjalności i rodzaj wykonywanej czynności. Przepisu art. 205 § 3 nie stosuje się.

§ 5. Na postanowienie w sprawie zachowania w tajemnicy okoliczności o których mowa w § 1, świadkowi i oskarżonemu, a w postępowaniu przed sądem także prokuratorowi, przysługuje w terminie 3 dni zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzyga sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia objęte jest tajemnicą państwową.

§ 6. W razie uwzględnienia zażalenia protokół przesłuchania świadka podlega zniszczeniu; o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

§ 7. Świadek może, do czasu zamknięcia przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji, wystąpić z wnioskiem o uchylenie postanowienia, o którym mowa w § 1. Na postanowienie w przedmiocie wniosku służy zażalenie. Przepis 5 stosuje się odpowiednio, protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

§ 8. Jeżeli okaże się, że w czasie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej albo świadek złożył wiadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu sądowym sąd na wniosek prokuratora może uchylić to postanowienie. Przepis § 5 stosuje się odpowiednio. Protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

§ 9. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób i warunki składania wniosku o wydanie postanowienia, o którym mowa w § 1, przesłuchania świadka, co do którego wydano to postanowienie, sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań tego świadka, a także dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych, mając na uwadze zapewnienie właściwej ochrony tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka przed nieuprawnionym ujawnieniem."

go obrońca. Przepis art. 396 § 3 zdanie drugie stosuje się odpowiednio.

§ 5. W razie przesłuchania świadka przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, w protokole czynności z udziałem specjalistów należy wskazać ich imiona, nazwiska, specjalności i rodzaj wykonywanej czynności. Przepisu art. 205 § 3 nie stosuje się.

§ 6. Protokół zeznań świadka wolno udostępnić oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1.

§ 7. Jeżeli nastąpiło ujawnienie świadka, sąd na jego wniosek, a w postępowaniu przygotowawczym także na wniosek prokuratora, może uchylić postanowienie, o którym mowa w § 1. Przepis § 2 stosuje się odpowiednio. Protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

§ 8. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób i warunki składania wniosku o wydanie postanowienia, o którym mowa w § 1, przesłuchania świadka, co do którego wydano to postanowienie, sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań tego świadka, a także dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych, mając na uwadze zapewnienie właściwej ochrony tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka przed nieuprawnionym ujawnieniem."

Zmiany przewidziano także w zakresie zażalenia na postanowienie dopuszczające zeznania świadka z zachowaniem tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka. Zażalenie na to postanowienie, przysługujące świadkowi, oskarżonemu i prokuratorowi w terminie 3 dni od wydania postanowienia, podlegać miało rozpoznaniu się w terminie 5 dni od dnia przekazania akt sądowi odwoławczemu! Podobnie jak w zakresie utajnienia zeznań świadka, tak i w tym przypadku przewidziano objęcie postępowania tajemnicą, lecz nie tajemnicą państwową. Ustawa sierpniowa przewidywała w zakresie złożenia zażalenia szersze, niż te zawarte w projekcie grudniowym, uprawnienia dla prokuratora, który zażalenie składać mógł w tym samym zakresie, co inne upoważnione podmioty, a więc już nie tylko w postępowaniu sądowym. Była to jednak prosta konsekwencja wyłączenia prokuratora z zakresu podmiotów, które mogą wydać postanowienie o utajnieniu zeznań świadka.

Przepis § 4 ustawy sierpniowej proponował wprowadzenie rewolucyjnej zmiany w sposobie przesłuchania świadka anonimowego, proponując by przesłuchanie to było możliwe dopiero po uprawomocnieniu się postanowienia o dopuszczeniu zeznań świadka anonimowego. Na podstawie tego przepisu po uprawomocnieniu się postanowienia, o którym mowa w § 1, świadka przesłuchiwać miał prokurator, a także sąd, który mógł zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu, w miejscu i w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1. W przesłuchaniu świadka przez sąd lub sędziego wyznaczonego mogli wziąć udział prokurator, oskarżony i jego obrońca. Podobnie jak w projekcie grudniowym przewidziano odpowiednie stosowanie przepisu art. 396 § 3 zdanie drugie. Zakres podmiotów uprawnionych do przesłuchania świadka anonimowego, oraz podmiotów uprawnionych do udziału w tym przesłuchaniu wówczas, gdy przesłuchania dokonuje sąd lub sędzia wyznaczony pozostał bez zmian w stosunku do projektu grudniowego³⁷. Powtórzono zawarte już w projekcie grudniowym zapisy dotyczące przesłuchania z wykorzystaniem metod audiowizualnych, zasad udostępniania oskarżonemu i obrońcy protokołów zeznań świadka *incognito*.

Zmianę zaproponowano także w zakresie uchylania postanowienia o dopuszczeniu zeznań świadka, eliminując wszystkie przesłanki zawarte w projekcie grudniowym, poza ujawnieniem świadka. Gdyby więc nastąpiło ujawnienie świadka, sąd na jego wniosek, a w postępowaniu przygotowawczym także na wniosek prokuratora, mógłby uchylić postanowienie, o którym mowa w § 1. Przewidziano w takiej sytuacji odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących zażalenia, a także ujawnienie w całości protokołu przesłu-

---

³⁷ Z jedną drobną zmianą redakcyjną: zamiast wyrażenia „sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu” użyto wyrażenia „wyznaczonemu ze swojego składu”.

chania świadka. Bez zmian w stosunku do projektu grudniowego przejęty został przepis zawierający delegację do wydania aktu wykonawczego do przepisów regulujących instytucję świadka *incognito*.

IV. 3. Jak była już o tym mowa Prezydent Aleksander Kwaśniewski odmówił w dniu 9 października 2001 r. podpisania Ustawy z dnia 24 sierpnia. W dniu zawetowania ustawy powołał jednak zespół mający na celu przygotowanie propozycji zmian w kodeksie karnym, kodeksie postępowania karnego, kodeksie karnym wykonawczym³⁸. Przygotowany w krótkim czasie projekt (zwany dalej projektem prezydenckim) wniesiony został przez prezydenta w dniu 20 grudnia pod obrady Sejmu (druk nr 182). Pierwsze czytanie projektu odbyło się w dniu 17 stycznia 2002 r.³⁹. Ostatecznie w dniu 10 stycznia 2003 r. Sejm wymaganą większością głosów przyjął zmiany do kodeksu postępowania karnego, w tym nowe brzmienie art. 184 k.p.k. dotyczące świadka *incognito*.

Projekt prezydencki oparty został na projekcie zmian w kodeksie postępowania karnego z grudnia 2000 r. Także w zakresie zmian dotyczących kształtu instytucji świadka *incognito* proponowane rozwiązania oparte zostały na projekcie grudniowym 2000 r. Co więcej na podstawie brzmienia obu projektów można stwierdzić, że stanowią one niemal dokładne ich powtórzenie. Różnice dotyczą tylko kilku drobnych kwestii, mających z jednym wyjątkiem znaczenie czysto kosmetyczne. Jedyna merytoryczna w istocie zmiana dotyczy zakresu informacji podlegających utajnieniu. Zachowaniu w tajemnicy w świetle projektu podlegać mogą „*okoliczności umożliwiające ujawnienie tożsamości świadka, w tym dane osobowe, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie*”. Poprzednio zaś mowa była o tych okolicznościach, które nie mają „*istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie*”⁴⁰. Pozostałe zmiany nie mają charakteru merytorycznego, a jedynie stylistyczny i techniczny⁴¹.

³⁸ Zob. *Prezydent zawetował kodeksy karne*, Serwis informacyjny Kancelarii Prezydenta RP, Biuro Informacji i Komunikacji Społecznej, 9 października 2001.

³⁹ W trakcie pierwszego czytania projektu zgłoszono szereg uwag, projekt został przekazany sejmowej Komisji Kodyfikacyjnej, zob. www.sejm.gov.pl.

⁴⁰ Więcej na ten temat zob. rozdział IV.4.

⁴¹ Przede wszystkim chodzi o wyodrębnienie w przepisach dotyczących uchylecia postanowienia na skutek wniosku świadka zdania: „*W razie uwzględnienia wniosku, protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.*”, w miejsce dotychczasowego zdania „*Przepis § 5 stosuje się odpowiednio, protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.*” (§ 7 projektu art. 184). Ponadto przewidziano zmianę zwrotu „*protokołów zeznań tego świadka*” na zwrot „*protokołów przesłuchania tego świadka*”, oraz zwrotu „*powoływania się na ta-
kie zeznania*” na zwrot „*powoływania się na jego zeznania*”.

Tabela. Porównanie brzmienia art. 184 projektu grudniowego k.p.k. z art. 184 projektu prezydenckiego

Projekt grudniowy

Projekt prezydencki

„Art. 184. § 1. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Postępowanie w tym zakresie objęte jest tajemnicą państwową. W postanowieniu pomija się okoliczności, o których mowa w zdaniu pierwszym.

§ 2. W razie wydania postanowienia określonego w § 1, okoliczności, o których mowa w tym przepisie pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – również funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Protokół zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1.

§ 3. Świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swego składu – w miejscu i w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1. W przesłuchaniu świadka przez sąd lub sędziego wyznaczonego mogą wziąć udział prokurator, oskarżony i jego obrońca. Przepis art. 396 § 3 zdanie drugie stosuje się odpowiednio.

§ 4. W razie przesłuchania świadka przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, w protokole czynności z udziałem specjalistów należy wskazać ich imiona, nazwiska, specjalności i rodzaj wykonywanej czynności. Przepisu art. 205 § 3 nie stosuje się.

§ 5. Na postanowienie w sprawie zachowania w tajemnicy okoliczności, o których mowa

„Art. 184. § 1. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Postępowanie w tym zakresie objęte jest tajemnicą państwową. W postanowieniu pomija się okoliczności, o których mowa w zdaniu pierwszym.

§ 2. W razie wydania postanowienia określonego w § 1, okoliczności, o których mowa w tym przepisie pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – również funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Protokół zeznań świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1.

§ 3. Świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swego składu – w miejscu i w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności, o których mowa w § 1. W przesłuchaniu świadka przez sąd lub sędziego wyznaczonego mogą wziąć udział prokurator, oskarżony i jego obrońca. Przepis art. 396 § 3 zdanie drugie stosuje się odpowiednio.

§ 4. W razie przesłuchania świadka przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, w protokole czynności z udziałem specjalistów należy wskazać ich imiona, nazwiska, specjalności i rodzaj wykonywanej czynności. Przepisu art. 205 § 3 nie stosuje się.

§ 5. Na postanowienie w sprawie zachowania w tajemnicy okoliczności, o których mowa

w § 1, świadkowi i oskarżonemu, a w postępowaniu przed sądem także prokuratorowi, przysługuje w terminie 3 dni zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzyga sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia objęte jest tajemnicą państwową.

§ 6. W razie uwzględnienia zażalenia protokołu przesłuchania świadka podlega zniszczeniu; o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

§ 7. Świadek może, do czasu zamknięcia przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji, wystąpić z wnioskiem o uchylenie postanowienia, o którym mowa w § 1. Na postanowienie w przedmiocie wniosku służy zażalenie. Przepis § 5 stosuje się odpowiednio, protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

§ 8. Jeżeli okaże się, że w czasie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej albo świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu sądowym sąd na wniosek prokuratora może uchylić to postanowienie. Przepis § 5 stosuje się odpowiednio. Protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

§ 9. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób i warunki składania wniosku o wydanie postanowienia, o którym mowa w § 1, przesłuchania świadka, co do którego wydano to postanowienie, sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów zeznań tego świadka, a także dopuszczalny sposób powoływania się na takie zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych, mając na uwadze zapewnienie właściwej ochrony tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka przed nieuprawnionym ujawnieniem."

w § 1, świadkowi i oskarżonemu, a w postępowaniu przed sądem także prokuratorowi, przysługuje w terminie 3 dni zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzyga sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia objęte jest tajemnicą państwową.

§ 6. W razie uwzględnienia zażalenia protokołu przesłuchania świadka podlega zniszczeniu; o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

§ 7. Świadek może, do czasu zamknięcia przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji, wystąpić z wnioskiem o uchylenie postanowienia, o którym mowa w § 1. Na postanowienie w przedmiocie wniosku służy zażalenie. Przepis § 5 stosuje się odpowiednio. **W razie uwzględnienia wniosku**, protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

§ 8. Jeżeli okaże się, że w czasie wydania postanowienia, o którym mowa w § 1, nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej albo świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie, prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu sądowym sąd na wniosek prokuratora może uchylić to postanowienie. Przepis § 5 stosuje się odpowiednio. Protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

§ 9. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób i warunki składania wniosku o wydanie postanowienia, o którym mowa w § 1, przesłuchania świadka, co do którego wydano to postanowienie, sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów przesłuchania tego świadka, a także dopuszczalny sposób powoływania się na jego zeznania w orzeczeniach i pismach procesowych, mając na uwadze zapewnienie właściwej ochrony tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka przed nieuprawnionym ujawnieniem."

IV. 4. W dniu 10 stycznia 2003 r. dokonana została kolejna, niezwykle szeroka nowelizacja ustawy procesowej, wprowadzająca zmianę brzmienia niemal 1/3 wszystkich przepisów⁴². Zasadniczej modyfikacji uległ także przepis art. 184 k.p.k., a tym samym kształt instytucji świadka *incognito*⁴³. W pracach nowelizacyjnych uwzględniono wiele ze słusznie zgłaszanych postulatów zmian, nie wszystkie rozwiązania oceniać jednak należy jako udane. Należy do nich z całą pewnością nowy sposób określenia zakresu utajnienia, które w świetle art. 184 § 1 k.p.k. obejmuje „okoliczności umożliwiające ujawnienie tożsamości świadka, w tym jego danych osobowych jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie”. Jest to połowiczny powrót do pierwotnego brzmienia zapisu, niestety uzupełniony o zwroty niejasne, bądź zupełnie zbędne (jak pojęcie dane osobowe), które z całą pewnością przysporzą w praktyce wiele problemów interpretacyjnych. Zasadniczą zmianą jest umożliwienie oskarżonemu i obrońcy udziału w przesłuchaniu świadka, w miejsce dotychczasowego prawa do zadawania pytań świadkowi bez konieczności zapewnienia obronie możliwości udziału w składaniu zeznań. Konsekwencją takiej regulacji jest szerokie upoważnienie do stosowania środków technicznych, w tym przekazu audiowizualnego przy przesłuchaniu świadka, które co do zasady odbywało się będzie na odległość. Wprowadzono również zmiany, które wymusiła praktyka, przewidując m.in. dopuszczalność uchylecia postanowienia o utajnieniu świadka, jeśli okaże się, że w chwili wydania postanowienia nie istniała podstawa do utajnienia, świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie. Także świadkowi umożliwiono składanie wniosku o uchylenie utajnienia ograniczone czasowo do zamknięcia przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji.

V. Zaledwie kilka lat, jakie dzieli nas od powstania instytucji świadka *incognito*, nie pozwala na udzielenie wyczerpującej odpowiedzi na wszystkie pytania rodzące się w związku z jej funkcjonowaniem w polskiej procedurze karnej. Przedstawić można jednak co najmniej kilka ogólnych spostrzeżeń, dotyczących zasadności wprowadzonych rozwiązań, ich przyjętego kształtu oraz praktyki stosowania instytucji.

Po pierwsze, biorąc pod uwagę ilość zmian, jakie wprowadzano do rozwiązań dotyczących świadka *incognito* oraz bogate orzecznictwo Sądu Najwyższego – w decydującym stopniu wpływające na funkcjonowanie tej instytucji, mamy obecnie do czynienia z zupełnie innym świadkiem *incognito*, niż ten, którego powołano do życia w 1995 r. Po drugie, analizując

---

⁴² Dz. U. Nr 17, poz. 155.

⁴³ Zob. P. Wiliński, *Świadek incognito w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego*, Prokuratura i Prawo 2003, nr 6.

kształt obecnych rozwiązań nie należy oczekiwać, by przyjęte brzmienie było rozwiązaniem ostatecznym i nadmiernie stabilnym. Przekonuje o tym nie tylko dotychczasowa praktyka, ale i kształt samych przepisów, których stosowanie w praktyce z całą pewnością wymusi dokonanie kolejnych korekt. Ponadto analiza kolejnych wersji art. 184 (a wcześniej 164a) przekonuje, że do najpoważniejszych zagadnień, których nie udaje się wciąż rozwiązać w stopniu zadowalającym jest m.in. sposób określenia zakresu postanowienia o utajnieniu świadka i sam zakres tego utajnienia oraz zasady takiego przesłuchania świadka by zarówno prawo do obrony jak też interes i bezpieczeństwo świadka były należycie zabezpieczone. Niestety nie należy w związku z tym zakładać rozszerzenia praktycznego zakresu wykorzystania instytucji świadka *incognito* w procesie karnym.

L'ORIGINE ET LE DÉVELOPPEMENT DE L'INSTITUTION DU TÉMOIN D'*INCOGNITO* DANS LA PROCÉDURE PÉNALE EN POLOGNE

Résumé

Dans le droit polonais de la procédure pénale, le témoin d'*incognito* (témoin secret, témoin anonyme) est l'institution procédurale la plus nouvelle qui provoque beaucoup des controverses. L'analyse des solutions primitives de 1995, ainsi que des changements de 1997 et de 2003, y compris les projets des modifications de celles-ci, permet à formuler la thèse que la liste des questions concernant de la forme juste des solutions juridiques n'est pas encore complète. Aux questions très contentieuses appartient les situations et les modes de la mise en secret d'un témoin, les méthodes de l'investigation, l'admissibilité de la mise en secret des fragments des témoignages, l'influence de ces témoignages sur le droit de l'accusé à la défense. En liaison de ces questions, on ne peut pas admettre que la forme des solutions juridiques en vigueur était définitives et stables. En tenant compte la quantité et la portée des changements législatifs, on peut considérer que l'institution actuelle du témoin d'*incognito* est différente de celle introduite légalement en 1995. La direction de tous ces changements ne favorise pas d'un élargissement de l'application pratique de cette institution dans la procédure pénale en Pologne.